

„A gyökértől az Ágacskáig”¹

Harminc éve alapították meg a „Szécsény Ágacskája”
klarissza monostort

VARGA IMRE KAPISZTRÁN OFM

Abstract

On 10 and 11 August 2025, the „Szécsény Ágacskája” (Twig of Szécsény) Clarissan monastery commemorated the thirtieth anniversary of its founding. The significance of the event lies, on the one hand, in the fact that the Order of St. Clare had not been present in Hungary since Joseph II dissolved it in 1782. On the other hand, the establishment of the Clarissan hermitage community founded by Marie-Paul de la Trinité in 1979 is closely linked to the Second Vatican Council’s efforts to renew monastic life and the search for a new path forward following the council. The establishment of the monastery made it possible to lead a contemplative Franciscan life in Hungary again, and the Franciscan charism became complete.

Keywords: *Poor Clares, Franciscan spirituality, contemplative life, Marie-Paul de la Trinité, ‘Le Rameau de Szécsény’.*

Absztrakt

2025. augusztus 10-én és 11-én emlékezett meg a „Szécsény Ágacskája” klarissza monostor alapításának harmincadik évfordulójáról. Az esemény jelentőségét egyrészt az adja, hogy amióta II. József 1782-ben feloszlatta, azóta nem volt jelen Szent Klára rendje Magyarországon. Másrészt, hogy a Marie-Paul de la Trinité által 1979-ben alapított remete klarissza közösség létrejötté szo-

VARGA IMRE KAPISZTRÁN ferences szerzetespap, teológus, történész, lelkipáter, a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola Spirituális Teológia és Lelkipáterképzés Tanszékének tanszékvezető főiskolai tanára, e-mail: varga.kapisztran@sapientia.hu

¹ Jelen írás a Szécsényben 2025. augusztus 11-én tartott megemlékezésen elmondott beszéd átdolgozott változata.

rosan kapcsolódik a II. Vatikáni Zsinat szerzetesi életet megújító törekvéséhez és a zsinatot követő útkereséshez. A monostor létrejöttével hazánkban is újra megjelent a ferenceség kontemplatív megélésének lehetősége, és teljes lett a ferences karizma.

Kulcsszavak: klarissza, ferenceség, kontemplatív élet, Marie-Paul de la Trinité, „Szécsény Ágacskája”.

2025. augusztus 11-én ünnepelte a „Szécsény Ágacskája” Klarissza Remeteség a monostor alapításának, vagyis a klarissza nővérek újkori letelepedésének 30. évfordulóját. Az ünnep jelentőségét az adja, hogy II. József eltörlő intézkedése óta 1995-ben alapítottak Magyarországon újra klarissza monostort.

Minthogy a remete klarisszák monostorait „ágacskáknak” nevezték el, megemlékezésük „A gyökértől az ágacskáig” mottó jegyében zajlott, mely egyszerre utal az eredetre, a kifejlődésre és a jelenre.

Amikor megemlékezünk a nővérek megtelepedésének 30. évfordulójáról, arról az időről, melynek során a gyökerekből ágacska lett, erről a megtett útról három értelemben beszélhetünk:

1. spirituális és spiritualitástörténeti értelemben,
2. történelmi értelemben,
3. itteni konkrét megvalósulása szempontjából.

I. A GYÖKÉRTŐL AZ ÁGACSKÁIG SPIRITUÁLIS ÉS SPIRITUALITÁSTÖRTÉNETI ÉRTELEMBEN

Az ágacska létrejötte szorosan kapcsolódik a II. Vatikáni Zsinat szellemiségéhez, amelynek a szerzetesi élet korszerű megújításáról szóló dokumentuma, a *Perfectae Caritatis* többek között sürgeti az evangéliumi alapokhoz és az adott szerzetesi közösségek egészséges rendi hagyományaihoz való visszatérést.² Ez a ferences család esetében nem jelentett gondot, egyrészt, mert az evangélium

² *Perfectae Caritatis* 2. [online] <https://katolikus.hu/dokumentumtar/perfectae-caritatis> [2025. 11. 20.]

szerinti élet áll Ferenc és Klára életervének középpontjában,³ másrészt, mert a Szent Ferenc-kutatás és a ferencességtudomány ekkor már 80 éve létezett akadémiai szinten is.⁴ A zsinat kívánalmait tehát rendelkezésre állottak.

A zsinat utáni útkeresésben a szerzetesi élet megújításának számos kísérlete indult el, melyek között voltak időtállóak, és voltak, amelyek nem váltották be a hozzájuk fűzött reményt. Igazából szlogenekben, jelszavakban is össze lehetne ezeket foglalni, mint ahogy egy régebbi cikkében Várnai Jakab atya ezt meg is tette;⁵ ilyenekre gondolok a ferences közösségeken belül, mint a „kis közösség,” a „*communita inserita*” [az emberek között élő közösség] stb.⁶ Ebben az időben és ebben a zsinat utáni „forrongó” egyházi légkörben 1979. április 26-án lépett ki a Nancy városában lévő kolétánus⁷ anyamonostorából a Szentháromságról nevezett Marie-Paul anya,⁸ ennek a klarissza reformcsoportnak az alapítója is, hogy egy nagyobb monostor kiszámíthatósága után egy csupán imádkozó kis közösségben élje meg az Istenre hagyatkozás alapvető élményét, de úgy, hogy Szent Ferencnek a remeteségek számára írt regulája alapján a szigorú klauzúrás életet kinyissa a világi emberek felé.⁹ (Mindkét

³ „A kisebb testvérek regulája és élete ez: kövessék a mi Urunk Jézus Krisztus szent evangéliumát, és éljenek engedelmisségekben, tulajdon nélkül és tisztaságban.” Megerősített Regula (RB) 1,1., in BERHIDAI PIUSZ OFM – HIDÁSZ FERENC OFM (szerk.): *Assisi Szent Ferenc írásai*, Ferences források Magyarul 3., Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, Budapest, 2018, 133.

⁴ Lásd például VÁRNAI SÁNDOR JAKAB OFM: A „Quaracchi atyák” szövegkritikai tevékenysége, *Magyar Könyvszemle* 122 (2006) 265–272.

⁵ VÁRNAI SÁNDOR JAKAB OFM: A szó és a szlogenek: „Közbeszéd” a szerzetesi közösségben, *Vigilia* 72 (2007) 189–196.

⁶ Ebben az útkeresésben élen járt például Thadée Matura OFM (1922–2020). Thadée Matura életéről lásd: In Memory of Br. Thaddée Matura, 09 January 2020. [sz. n.] [online] <https://ofm.org/en/in-memory-of-br-thaddee-matura.html> [2025. 10. 19.]

⁷ Nevüket Szent Kolétáról kapták (franciául Nicolette vagy Colette, 1381. Corbie – 1448. Gent), aki a klarissza rend nagy reformátora volt francia nyelvterületen.

⁸ A Szentháromságról nevezett Marie-Paul OSC (1921–1990). Lásd: Önálló monostorra alakult a szécsényi klarissza közösség, *Magyar Kurír*, 2009. november 10. [online] <https://www.magyarkurir.hu/hirek/oenallo-monostorra-alakult-szeccsenyi-klarissza-koezoesseg> [2025. 10. 19.] és ÁDÁM REBEKA NÓRA: A gyökerektől az Ágacskaig – Harminc éve vannak újra klarisszák Magyarországon, in *Magyar Kurír*, 2025. augusztus 22. [online] <https://www.magyarkurir.hu/hirek/a-gyokerektol-az-agacskaig-harminc-eve-vannak-ujra-klarisszak-magyarorszagon> [2025. 10. 19.]

⁹ A remeteségeknek adott regula (RegR), in BERHIDAI PIUSZ OFM – HIDÁSZ FERENC OFM (szerk.): *Assisi Szent Ferenc írásai*, i. m., 144–148.

mozzanat fontos az „ágacskák” lelkiségében.) E regulának az a lényege, hogy a testvérek (itt nővérek) kis közösséget alkotnak, és váltó rendszerben vannak, akik gondoskodnak a közösség éppen imádságos idejüket töltő tagjairól, kapcsolatot tartva a világi személyekkel is. Marie-Paul anyja erre az eszményre építette közösségének életét. Sajátos és új kezdeményezés volt ez, és ezért is nevezte el első monostorát Ágacskának a lotharingiai Sion-hegyről: „Sion Ágacskája” (*Le Rameau de Sion*), ahogy aztán a később alapított monostorokat is „ágacskáknak” nevezték el.

Spirituális és spiritualitástörténeti szempontból ez azért is érdekes, mert ez az elnevezés jól kifejezte azt, hogy ez a kezdeményezés egy törekény kis ág csak a nagy szerzetesi (ferences, klarissza) hagyomány fáján, de mégis a gyökerekig akar visszamenni. A gyökér és a levél egy élő növény két legérzékenyebb pontja, amely az életet és az eleveniséget jelzi. Ha vannak hajszálgyökerek, él a növény, ha vannak rajta új ágak, az is az életet mutatja, ráadásul a kettő nem is képzelhető el egymás nélkül. Ha egy közösség az egészséges hagyományból táplálkozik, és vannak új kezdeményezései, akkor él.

2. A GYÖKÉRTŐL AZ ÁGACSKÁIG TÖRTÉNELMI ÉRTELEMBEN

A Sion Ágacskájával az 1980 és 1983 között Strasbourgban tanuló P. Barsi Balázs OFM ismerkedett meg elsőként, és múlhatatlan érdemei vannak abban, hogy ez a közösség most itt létezik. (A klarissza nővérek lelki asszisztense a letelepedés idején és később is P. Papp Tihamér OFM volt.) Természetesen össze sem lehet hasonlítani az akkori franciaországi és magyarországi helyzetet, de sok más mellett az is szemébe ötlött, hogy itt van egy zsinat utáni klarissza kezdeményezés, amelynek alapítónője 1956-ban Magyarorszáért ajánlotta fel életét,¹⁰ Magyarországon pedig II. József óta nem voltak klarisszák. De ez nemcsak a rend női ágának hiányát jelentette, hiszen odaadó életet élő, szociális munkát végző ferences női rendek voltak¹¹ (már amennyire a kommunizmus alatt lehettek), hanem hogy a ferences lelkiségnek hiányzott egy megélt

¹⁰ Önálló monostorra alakult a szécsényi klarissza közösség, in *Magyar Kurír*, 2009. november 10. [online] <https://www.magyardurir.hu/hirek/oenallo-monostorra-alakult-szeccsenyi-klarissza-koezoesszeg> [2025. 10. 19.]

¹¹ Ferences Szegénygondozó Nővérek, Assisi Szent Ferenc Leányai, Assisi Szent Ferenc Betegápoló Nővérei stb.

része, nevezetesen a kontemplatív dimenziója, amelyet a klarissza nővérek jele-
níthettek volna meg azáltal, hogy csak az imádságnak szentelik magukat.

Amikor P. Barsi Balázs hazatért Strasbourgból, sokaknak beszélt is erről az új klarissza kezdeményezésről,¹² és amint lehetőség nyílt rá, meghívta Magyarországra Marie-Paul anyát. Erre 1989-ben került sor.¹³ A látogatók először Esztergomban jártak, majd Magyarországra látogatott Nancy város püspöke is, akinek a joghatósága alá tartoztak a nővérek. Nem sokkal később eljött az az idő is, amikor ezeknek a látogatásoknak a következtében belépett a két első magyar lány a klarissza közösségbe, akiket még Marie-Paul anya öltöztetett be: Mária Klára Dénes nővér, a szécsényi közösség első magyar előjárója és Ferenc Mária nővér, a jelenlegi apátnő.¹⁴

3. A GYÖKÉRTŐL AZ ÁGACSKÁIG, VAGYIS A SZÉCSÉNYI MEGTELEPEDÉS

Hogy hol is legyen az első Ágacska Magyarországon, azt hosszas keresés előzte meg. Mivel a nővérek számára fontos szempont volt az is, hogy olyan hely legyen, ahol ferencesek élnek, és ahol mindennap van szentmise, végül Szécsényre esett a választás, ahol 1990 óta létezett ismét ferences közösség, és ahová két évvel a nővérek megtelepedése előtt Barsi Balázs atya vezetésével visszakerült a novíciát. A ferences novíciátus tehát 1993-ban tért vissza több évszázados múltú helyére, a nővérek pedig 1995-ben érkeztek meg Szécsénybe,¹⁵ amikor a rendi közösség vezetője már Marie-Beatrice apátnő volt.

A megtelepedést több látogatás is megelőzte a környéken, melynek célja a rend megismertetése volt. Így például 1996 májusában Balassagyarmaton

¹² Marie-Paul anya írásából is jelent meg néhány fordítás. Például „Confessio” [rovat, külön cím nélkül], *Igen*, 1990. 08. 17., 5–7.

¹³ Önálló monostorra alakult a szécsényi klarissza közösség, *Magyar Kurír*, 2009. november 10. [online] <https://www.magyarKurir.hu/hirek/oenallo-monostorra-alakult-szecsényi-klarissza-koezoesseg> [2025. 10. 19.]

¹⁴ Beöltözésükről lásd MARIE-THÉRÈSE COLIN: Deux clarisses de l’Est, sur colline de Sion, *La Croix*, 1990. február 5. (A hír a napilap *L’événement* című rovatában jelent meg. Forrásom egy újságkivágás a korabeli novíciát albumában, amelyen nem található oldalszám.) Első fogadalmukat Sionon 1991. október 3-án már Marie-Beatrice apátnő kezébe tették a Jean Bernard püspök által celebrált szentmisében.

¹⁵ TARNÓCZI LÁSZLÓ: A palócok lelkében gyökerezett Ágacska, *Nógrádi Krónika*, 1995. augusztus 30., 2.

jártak.¹⁶ A *Nógrád Megyei Hírlap* ezen felül előzetes híreket is közölt a nővérek érkezéséről.¹⁷

A monostor ünnepélyes megalapítása 1995. augusztus 12-én történt. Az ünnepi szentmisét Keszthelyi Ferenc váci megyéspüspök mutatta be Jean-Paul Jaeger Nancy és Toul püspökével, Angelo Acerbi pápai nunciussal és Seregély István egri érsekkel, valamint számos pappal és szerzetessel, köztük a ferences miniszter generális hivatalos megbízottjával, P. Herbert Schneiderrel, a Kapisztrán Szent Jánosról Nevezett Ferences Rendtartomány miniszter provinciálisával, P. Várnai Jakabbal, P. Barsi Balázs szécsényi gvardiánnal és P. Papp Tihamérral, a Szécsény Ágacskájának rendi asszisztensével. Természetesen jelen volt az anyamonostor apátnője, M. Marie-Beatrice, Sion és Champfromier Ágacskájának apátnője, a monostor első helyi előljárója, Marie- Elisabeth nővér és az első közösség tagjai, köztük az első két magyar nővér. Az alapítás jelentőségét jól érzékeltette annak sajtóviesszhangja is.¹⁸

Természetesen a megtelepedés nem volt ilyen egyszerű és zökkenőmentes. Nem mindenki fogadta örömmel a nővéreket, és ez az ellenérzés is megjelent a helyi sajtóban. Például egy újságcikk címe egy akkori helyi vezető kijelentése nyomán ez volt: „Egy apácával mégsem kiabálhatok...”¹⁹ Hogy miért akart kiabálni, arra már nem emlékszem – mintha az iskola épületét sajnálta volna –, és talán már senki nem emlékszik rá. Mások örültek neki, ismét mások szenzációnak tartották, és persze voltak izgalmas kérdések is, melyek a szécsényieket és a környékbelleket foglalkoztatták: „Akkor ezek kicsodák? Nem csinálnak

¹⁶ KAMARÁS JÓZSEF: Klarissza nővérek Nógrádban, *Nógrád Megyei Hírlap*, 1995. május 29. kedd, 6.

¹⁷ Kétszáz év után települtek vissza hazánkba, Klarisszák Szécsényben, [sz. n.] *Nógrád Megyei Hírlap*, 1995. június 24–25., szombat-vasárnap, 1. és Á[DÁM]T[AMÁS]: Szécsény Ágacskája, *Nógrád Megyei Hírlap*, 1995. augusztus 10., csütörtök, 1.

¹⁸ A legérzékenyebb beszámoló az *Új Ember*ben jelent meg, de többször beszámolt róla a *Nógrád Megyei Hírlap* is, sőt később még külön képriportot is közölt az eseményről, a *Nógrádi Krónika* szintén. Lásd TÓTH SÁNDOR: Szécsény Ágacskája. Kétszáz év után a klarisszák újra Magyarországon, *Új Ember*, 1995. augusztus 27., 4; ÁDÁM TAMÁS: Ismét otthonra letek a klarissza nővérek, *Nógrád Megyei Hírlap*, 1995. augusztus 12., szombat, 2; Kihajtott a szécsényi Ágacska, *Nógrád Megyei Hírlap*, 1995. augusztus 14., hétfő, 3; Sion Ágacskája Szécsényben [képriport] *Nógrád Megyei Hírlap*, 1995. augusztus 19., szombat, 6 (A *Nógrádi Krónika* számát lásd a 15. lábjegyzetben).

¹⁹ Sajnos a kivágott cikket tartalmazó albumot nem találtam meg a Szécsényi Ferences Rendház könyvtárában.

semmit? Miért nem állnak le velünk beszélgetni az utcán? Nem is köszönnek? Igaz, hogy...? stb.”

*

30 év után azonban már nem találgatunk. 30 év után már mindenkinek saját tapasztalata és véleménye van arról, hogy kik ezek a nővérek, mit csinálnak és mit nem, köszönnek-e vagy sem.

De miért lettek mégis részei ennek az egyházközségnek, egyházmegyének a nővérek? Miért szerették meg őket az emberek? Nem tettek számukra semmit, és mégis itt vannak. Mit adnak a nővérek mégis?

Az emberi élet kezdetén a szülők azt figyelik, hogy egy kisgyerek ezt „még nem tudja megcsinálni”, azt meg „már meg tudja csinálni”. Ennek alapján értékeli fejlődését, és hogy korának megfelelően fejlett-e. Van azonban az emberi életnek egy olyan szakasza – a vége felé –, amikor ugyanezek a kérdések kerülnek elő, csak más előjellel. Amikor már teljesen leegyszerűsödik minden, amikor az ember már nem vagy alig cselekszik, és amikor az „ezt még meg tudom csinálni” és az „azt már nem tudom megcsinálni” világába ér. Küzdelmes állapot ez. Mégis ilyenkor derül ki, hogy kicsoda valójában az illető, és az is, hogy alapvetően mire van szüksége egy embernek, és hogy mi az, amit „még így is meg tud csinálni”. S valószínűleg amit még ilyenkor is meg tudunk csinálni, azok a legáltalánosabb, a legemberibb, a legalapvetőbb, a legszükségesebb tevékenységek. Mi köze van ennek a szemlélődő élethez?

Nyugodtan mondhatjuk, hogy a szemlélődő életet élő szerzetesek pontosan ezt élik.²⁰ Egyrészt saját magukért, másrészt másokért, hogy amikor mások

²⁰ „Ha azt mondjuk, a szeretet tevékenység, számot vetünk a »tevékenység« szó többértelműségével. »Tevékenységen« a modern szóhasználatban rendszerint olyan cselekvést értünk, amely tetterő latbavetésével megváltoztat egy fennálló helyzetet. [...] Mindezekben a tevékenységekben közös vonás, hogy valamilyen külső cél elérésére irányulnak. Amit *nem* vesznek figyelembe, az a tevékenység *indítéka*. Vegyünk például egy olyan embert, akit szakadatlanul munkára ösztönöz az, hogy mélységesen bizonytalannak és magányosnak érzi magát; vagy egy másikat, akit a becsvágy vagy a pénzsóvárság sarkall. Mindezekben az esetben az illető egy szenvedély rabja; kényszer hajtja, tevékenysége tehát valójában tehetetlenség; alakul és nem alakít. Másfelől, ha valaki csöndben ül, és elmélkedik, és nincs semmi más szándéka vagy célja, mint hogy próbára tegye önmagát és eggyé váljon a világgal, az ilyen embert »tétlennek« tekintik, mert hiszen nem »csinál« semmit. Valójában

szembesülnek életformájukkal, tudatosítsák, mire van igazán szüksége az embernek. S a szemlélődő élet láttán kiderül, hogy az embernek leginkább a figyelni, szeretni és szenvedni tudásra van szüksége. Ez pedig egészen más, mint a mindennapok felszínes, meggondolatlan beszéde, figyelmetlensége, mint a gorombaság vagy mint a kényelmesebb élet keresése. S ha valaki szembesül ezzel, akkor rendszerint felteszi a *miért* kérdését, csakhogy erre nincs válasz ebben a világban.

Hálát adunk Istennek és köszönjük a nővéreknek, hogy immár 30 éve élénk élik az emberi életnek ezeket az alapvető és nélkülözhetetlen mozzanatait. Most már nem kell találgatnunk, tudjuk, hogy ezt teszik, ezért vannak itt, ezek ők és közösségük; egy törekeny kis ág, egy „ágacska” csupán, de olyan ágacska, amely sokkal mélyebb gyökerekből él, mint az emberek általában. Isten éltesse és gyarapítsa a magyarországi klarissza közösséget!

a koncentrált elmélkedésnek ez a magatartása a legmagasabb rendű tevékenység, amely csak a belső szabadság és függetlenség állapotában lehetséges. A modern tevékenységfogalom külső célok elérése érdekében kifejtett energiára vonatkozik; a tevékenység másik fogalma az ember belső erőinek kifejtésére utal, függetlenül attól, hogy ez előidéz-e valamilyen külső változást.” ERICH FROMM: *A szeretet művészete*, Helikon, Budapest, 1984, 32–33. (ford. Várady Szabolcs)

BIBLIOGRÁFIA

- Á[DÁM]T[AMÁS]: Szécsény Ágacskája, *Nógrád Megyei Hírlap*, 1995. augusztus 10., csütörtök, 1.
- ÁDÁM TAMÁS: Ismét otthonra leltek a klarissza nővérek, *Nógrád Megyei Hírlap*, 1995. augusztus 12., szombat, 2.
- ÁDÁM REBEKA NÓRA: A gyökerektől az Ágacskáig. Harminc éve vannak újra klarisszák Magyarországon, in *Magyar Kurír*, 2025. augusztus 22. [online] <https://www.magyarkurir.hu/hirek/a-gyokerektol-az-agacska-ig-harminc-eve-vannak-ujra-klarisszak-magyarorszagon> [2025. 10. 19.]
- BERHIDAI PIUSZ OFM – HIDÁSZ FERENC OFM (szerk.): *Assisi Szent Ferenc írásai*, Ferences Források Magyarul 3., Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány, Budapest, 2018.
- In Memory of Br. Thaddée Matura, 09 January 2020. [sz. n.] [online] <https://ofm.org/en/in-memory-of-br-thaddee-matura.html> [2025. 10. 19.]
- COLIN, MARIE-THÉRÈSE: Deux clarisses de l’Est, sur colline de Sion, *La Croix* (*L’événement* rovat), 1990. 02. 05. [oldalszám nélkül]
- FROMM, ERICH: *A szeretet művészete*, Helikon, Budapest, 1984, 32–33. (ford. Várady Szabolcs)
- KAMARÁS JÓZSEF: Klarissza nővérek Nógrádban, *Nógrád Megyei Hírlap*, 1995. május 29., kedd, 6.
- Kihajtott a szécsényi Ágacska, *Nógrád Megyei Hírlap*, 1995. augusztus 14., hétfő, 3.
- MARIE-PAUL ANYA: „Confessio” [rovat, külön cím nélkül], *Igen*, 1990. 08. 17., 5–7.
- Önálló monostorra alakult a szécsényi klarissza közösség, [sz. n.] in *Magyar Kurír*, 2009. november 10. [online] <https://www.magyarkurir.hu/hirek/oenallo-monostorra-alakult-szecsenyi-klarissza-koezoesszeg> [2025. 10. 19.]
- Kétszáz év után települtek vissza hazánkba. Klarisszák Szécsényben, *Nógrád Megyei Hírlap*, 1995. június 24–25., szombat-vasárnap, 1.
- Sion Ágacskája Szécsényben [képriport], *Nógrád Megyei Hírlap*, 1995. augusztus 19., szombat, 6.
- TARNÓCZI LÁSZLÓ: A palócok lelkében gyökerezett Ágacska, *Nógrádi Krónika*, 1995. augusztus 30., 2.
- TÓTH SÁNDOR: Szécsény Ágacskája. Kétszáz év után a klarisszák újra Magyarországon, *Új Ember*, 1995. augusztus 27., 4.

VÁRNAI SÁNDOR JAKAB OFM: A „Quaracchi atyák” szövegkritikai tevékenysége, *Magyar Könyvszemle* 122 (2006/2) 265–272.

VÁRNAI SÁNDOR JAKAB OFM: A szó és a szlogenek: „Közbeszéd” a szerzetesi közösségben, *Vigilia* 72 (2007) 189–196.